

VÉDŐBESZÉD A BÖLCSESSÉGÉRT

LÁNCZI András: *Antikok és modernek vitája. Késői észrevételek Pascalhoz.*
Attraktor, Máriabesnyő, 2019, 276 oldal, 3400 Ft

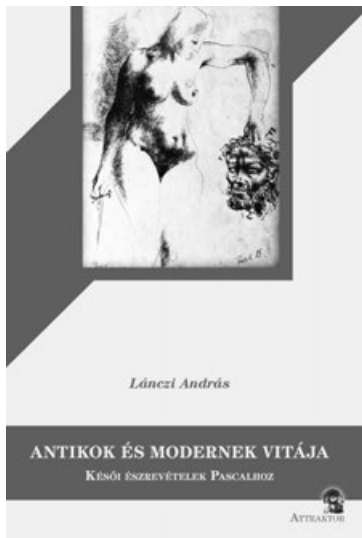
Bár soha nem voltam kifejezetten természettudományos érdeklődésű ember, már középiskolás koromban tisztelettel adóztam egy jelentős felfedezésnek, Mengyelejev periódusos rendszerének. Főleg az fogott meg benne, hogy a tudósnak e rendszerben volt mersze üresen hagyni bizonyos rubrikákat, abban a reményben, hogy a későbbi kutatások, felfedezések majd ki fogják tölteni ezeket a helyeket. S ez irányú sejtései a későbbiek során többször is fényesen beigazolódtak. Ez az eljárás a humánszférába is áttemelhető, sőt áttemelendő. Életünk során ugyanis többé-kevésbé mindenki kialakítja a maga saját használatú Mengyelejev-rendszerét, amelyben természetesen mindig vannak lyukak, üres helyek, melyeket az élet majd később tölt ki, de a rendszeralkotónak ez nem okoz vaskos meglepetést, hiszen még ismeretlenül is számolt bizonyos események lehetséges bekövetkezésével. Az élet spontán módon így biztosítja önmaga számára azt a benső egyensúlyt, amelyben zártság és nyitottság egyaránt megéli a maga helyét.

Ezen a téren különösen a filozófusra hárul az a kötelesség, hogy nemcsak spontán módon, hanem tudatosan is megteremtse magának a személyes élet Mengyelejev-rendszerét. Láncki András legutóbbi könyvéről elmondható, hogy eleget tett ennek a kihívásnak. Műve nem tudományos traktátus Pascal életéről és filozófiájáról (evégett érdemes Pavlovits Tamás színvonalas Pascal-monográfiájához fordulni), hanem a tapasztalat és a műveltség alapján megformálódó bölcselkedő összegzés emberről, világról, Istenről, mégpedig egy olyan filozófus szemével nézve, akinek számára a világ bőven tartogathat még meglepetést, de aki fő vonásaiban már tisztában van a létezés kerekeivel, korlátaival. Megvan benne a szükséges lelki és

intellektuális erő ahhoz, hogy egészként tekintsen a világra.

Mely erővonalak képezik e rendszer alapját, vázát? Mengyelejev rendszerénél maradva: melyek a főbb periódusok és oszlopok? A kötet forgópontját kétségkívül Pascal alakja jelenti, akihez a szerző újból és újból visszanyúl. Éspedig azért, mert az „antikok és modernek” főcímben is jelzett vitája épp Pascal korában ér el egy olyan töréspontot, amelyet legtökéletesebben épp e gondolkodó bölcsellete jelenít meg. Nagy (és idősebb) kortársa, Descartes már búcsút intett a premodern múltnak és egyértelműen a modernség partjára került. Pascal viszont úgy jut el a túlsó partra, hogy valamiképp még az innen sőt is szeretné megőrizni. S ha e metaforát folytatni kívánnánk, azt mondhatnánk, hogy Pascal e határfolyó közepén egyensúlyoz, két lábával két különböző jégtáblán – a hit és az ész jégtábláin – állva, melyek különböző irányokba sodródnak, de Pascal valami heroikus erőfeszítéssel egyben próbálja tartani őket. Láncki pontos látéletet vesz a francia gondolkodó helyzetéről: hálás neki, hogy ő „pontosan leírja azt, ami itt a lényeg: végbement az európai kultúrán belül egy szakítás, amit az antikok és a modernek vitájának neveztünk el, de alig dolgoztunk fel.” E meghasonlás ábrázolásában Pascal kétségtelenül modellértékű: nyomdokaiban olyan gondolkodók járnak, mint Kierkegaard, Lev Sesztov vagy Miguel de Unamuno. Ha pedig mindennek művészi analogonját keressük, akkor – az antik és a modern felfogás malomkövei közti őrlődést illusztrálандó – Amerigo Tot *Komarov-emlékmű* című szobra ötlík fel bennünk.

Láncki e törés, szakadás konstatálására és kibontására fűzi fel mondanivalóját. Műve egy meghasonlott

világ összelményét kívánja közvetíteni felénk, melynek határvonalait horizontálisan a hagyományos bölcsesség és a modern tudás, objektív és szubjektív, közösségi és egyéni látásmód, autoritás és egalitarizmus, realitás és utópia stb. különbsége jelöli ki, vertikálisan pedig Istentől kezdve egészen olyan köznapi témáig terjed, mint amilyen az öregemberek nadrágszárának hossza.

A kötet formai szempontból úgy épül fel, hogy kezdetben hosszabb fejtegetések, eszmefuttatások találhatók filozófiai témákról Pascal alakja köré összpontosulva, a későbbiekben aztán leoldódnak róla, meg rövidülnek és aforisztikussá válnak, melyek legjobbjai Gómez Dávila aforizmáira emlékeztetnek. Néhány példa erre: „A technokraták mindig mindent tudnak, kivéve hogy mit miért csinálnak.” „Szomorú a létezés, ezért nem nevet az ember folyamatosan.” „A nők teljes univerzumnak képzelik magukat; a férfiak többsége azt sem tudja, mi az univerzum.” „Ahogy nem lehet minden bűnöző mellé rendőrt állítani, nem lehet minden véleménymondó mellé egy gondolkodót állítani.”

Ha viszont tartalmi összegzést kívánunk adni, akkor azt állíthatjuk, hogy **Lánczi könyve voltaképpen zárandoklat egy cél, a „miért, mi végett éljünk” filozófiája felé.** S ha a címben úgy fogalmaztunk, hogy a kötet védőbeszéd a bölcsességért, most azt mondhatjuk, hogy – épp a „mi végett éljünk” kérdése függvényében – a könyv vádirat a modernitás (az antikkkal szembenálló modernnek) ellen. Ha a modernitás a hagyományt bomlasztja fel és szedi ízekre a haladás nevében, akkor Lánczi könyve jónéhány ponton ugyanezt teszi a haladó modernitással. Mert a modernitás saját magát sem vonhatja ki az általa életre hívott destrukció alól. A szerző módszeresen, szívósan ered az alapkérdésből eredő következmények nyomába. Joggal állapítja meg, hogy „a modernség mindenből tudományos kérdést akar kreálni – pedig a legfontosabb kérdés, a »hogyan éljünk«, nem alakítható át tudományosá.”

Valóban, e kérdés bűvópataként, kezdettől fogva jelen volt az európai ember öneszmélésében, s a pre-modern bölcsélet – jobb pillanataiban – helyet is biztosított neki, de később, ahogyan a bölcsesség előbb tudássá, aztán pedig minden egyebet kizáró tudományos tudássá változott, e patak medrei is eltömődtek, később pedig teljesen kiszikkadtak.

Az antik szellemiségtől megszabaduló modernség előbb egy fiziko-matematizált természetben próbált támaszra lelni (Pascalt épp ez a törekvés töltötte el rettegéssel: „E végtelen térségek örök hallgatása rettegéssel tölt el”). Később ugyanezt a bázist vélte megtalálni a történeti világban, végül pedig annak is csupán egy, a jövő felé mutató csonkjában, az esztelenségig magasztalt progresszió eszméjében. Az ürességbe kifutó, vasos utópizmussal áthatott, dogmaszerű, de önmagát az újítás, a szakadatlan megújulás illatfelhőjébe burkoló haladáseszme épp azáltal állít ki magáról szegénységi bizonyítványt, hogy radikális haladáspátosza valójában folytonos menekülés a „hogyan éljünk” kérdése elől. Persze kijut a bírálótlól a progresszizmus támasztékainak, a liberalizmusnak és ikerpárjának, a kommunizmusnak is. Külön említést érdemel a magát oly nagyra tartó, ún. mérvadó értelmiség – Lánczi önimádó, magát a normák fölé helyező és magának ítélőszéket vindikáló szektaként tekint rá. Megfogalmazása szerint az értelmiségi „a modernség papja”, aki szakadatlanul moralizál, emiatt minden vezetésre teljesen alkalmatlan. Másrészt előszeretettel nevezi magát „kritikainak”; nem ártana, ha néha „kreatívnak” is tekintené magát, csak ez kicsit nehezebb az előzőnél. Már e sajátosságok miatt is kijár neki Unamuno találó megnevezése, az értelmetlenség (*desintelectual*).

A könyvvel szembeni komolyabb kifogásként talán az vethető fel, hogy szerzője a kelleténél kevesebb figyelmet szentel a „hogyan tovább” kérdésének: nem a túlfűtött utópizmus alapján, mellyel bőven ki vagyunk stafirozva, hanem a mértéktartó, megfontolt realitásesszméből kiindulva. Jóllehet ez korunk talán legnagyobb intellektuális kihívása.

Lánczi nagy jelentőséget tulajdonít az olyan kérdéseknek, mint a „ki vagyok én”, „mit jelent élni”, „mi miért van egyáltalán”, majd hozzáteszi: „Ha ezekre a kérdésekre valóban válaszolni akarunk, akkor elérkezünk a filozófia küszöbére. Minden ember eljut idáig, csak megtorpan. [...] Megáll, föl sem ismeri, minek áll a kapujában. A csengőt pedig már csak azok keresik meg és nyomják meg, akik a bölcsesség szeretetét a legfontosabb kérdésnek tartják.” Ehhez azt fűzhetjük hozzá, hogy Lánczi András is megnyomta a csengőt és bebocsáttatást is nyert a bölcsesség szeretetének birodalmába. Könyve arról tanúskodik, hogy e bennlélet termékenyen használta ki.

CSEJTEI DEZSŐ

FELHÍVÁS

Kérjük, hogy Ön is ajánlja fel adójának 1%-át a Kommentár Alapítvány javára, segítve ezzel a folyóirat megjelenését.

Adószámunk: 18189199-1-41.